

**Konvencija par jebkādas sieviešu
diskriminācijas izskaušanu**

Bērnu tiesību konvencija

Izpl.: vispārēja
2019. gada 8. maijs

Oriģināls: angļu valodā

Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja

Bērnu tiesību komiteja

**Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komitejas kopīgais Vispārējais
ieteikums Nr. 31 / Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 18
(2019) par kaitīgu praksi***

* Kopīgo vispārējo ieteikumu / vispārējo komentāru par kaitīgu praksi sākotnēji pieņēma 2014. gadā. To pēc tam pārskatīja Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja tās septiņdesmit otrajā sesijā un Bērnu tiesību komiteja tās astoņdesmitajā sesijā.

GE.19-07611(E)

I. Ievads	3
II. Kopīgā vispārējā ieteikuma / vispārējā komentāra mērķis un piemērošanas joma	3
III. Kopīgā vispārējā ieteikuma / vispārējā komentāra motīvi	3
IV. Konvencijas par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu un Bērnu tiesību konvencijas normatīvais saturs	5
V. Kaitīgas prakses noteikšanas kritēriji	6
VI. Kaitīgas prakses cēloņi, formas un izpausmes	6
A. Sieviešu dzimumorgānu kropļošana	7
B. Bērnu un/vai piespiedu laulība	7
C. Poligāmija	8
D. Noziegumi, kas izdarīti, aizstāvot tā dēvēto “godu”	9
VII. Holistiskas pamatnostādnes kaitīgas prakses novēršanai	9
A. Datu apkopošana un uzraudzība	11
B. Tiesību akti un to piemērošana	11
C. Kaitīgas prakses novēršana	14
D. Aizsardzības pasākumi un reaģēšanas pakalpojumi	20
VIII. Kopīgā vispārējā ieteikuma / vispārējā komentāra un ziņojumu izplatīšana un izmantošana	22
IX. Līguma ratifikācija vai pievienošanās tam un atrunas	22

I. Ievads

1. Konvencijā par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu un Bērnu tiesību konvencijā ir noteikti juridiski saistoši pienākumi, kas gan vispārīgi, gan konkrēti attiecas uz kaitīgas prakses izskaušanu. Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja un Bērnu tiesību komiteja, īstenojot savas uzraudzības pilnvaras, ir neatlaidīgi vērsušas uzmanību uz šādu praksi, kas skar sievietes un bērnus, galvenokārt meitenes. Ņemot vērā, ka komiteju pilnvaras pārklājas un tām ir kopīga apņemšanās novērst un izskaust kaitīgu praksi, kā arī reaģēt uz to, lai kur un kādā formā tā izpaustos, komitejas nolēma izstrādāt šo kopīgo vispārējo ieteikumu / vispārējo komentāru.

II. Kopīgā vispārējā ieteikuma / vispārējā komentāra mērķis un piemērošanas joma

2. Šā kopīgā vispārējā ieteikuma / vispārējā komentāra mērķis ir precizēt konvenciju dalībvalstu pienākumus, sniedzot autoritatīvas vadlīnijas par likumdošanas, politikas un citiem atbilstošiem pasākumiem, kas jāveic, lai nodrošinātu tām konvencijas uzlikto pienākumu pilnīgu ievērošanu kaitīgas prakses izskaušanai.

3. Komitejas atzīst, ka kaitīga prakse skar pieaugušas sievietes gan tieši, gan šādas prakses ilgstošas ietekmes dēļ (vai arī šādas prakses ilgstošas ietekmes dēļ), kurai viņas tika pakļautas, kamēr vēl bija meitenes. Tāpēc šajā kopīgajā vispārējā ieteikumā / vispārējā komentārā detalizētāk noteikti dalībvalstu pienākumi saskaņā ar Konvenciju par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu attiecībā uz būtiskiem noteikumiem tādas kaitīgas prakses izskaušanai, kas ietekmē sieviešu tiesības.

4. Turklāt komitejas atzīst, ka arī zēni cieš no vardarbības, kaitīgas prakses un aizspriedumiem un ka ir jāpievēršas viņu tiesībām, lai viņus aizsargātu un novērstu ar dzimumu saistītu vardarbību un aizspriedumu un dzimumu nevienlīdzības iesakņošanas turpmāk viņu dzīvē. Attiecīgi šeit ir atsauce Bērnu tiesību konvencijas dalībvalstu pienākumiem attiecībā uz kaitīgu praksi, kura izriet no diskriminācijas, kas ietekmē to, kā zēni izmanto savas tiesības.

5. Šis kopīgais vispārējais ieteikums / vispārējais komentārs ir jālasa saistībā ar attiecīgajiem komiteju vispārējiem ieteikumiem un vispārējiem komentāriem, jo īpaši saistībā ar Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komitejas Vispārējo ieteikumu Nr. 19 (1992) par vardarbību pret sievietēm un Bērnu tiesību komitejas Vispārējo komentāru Nr. 8 (2006) par bērna tiesībām uz aizsardzību pret miesas sodiem un citiem nežēlīgiem vai pazemojošiem soda veidiem un Vispārējo komentāru Nr. 13 (2011) par bērna tiesībām būt brīvam no visu veidu vardarbības. Ar šo kopīgo vispārējo ieteikumu / vispārējo komentāru tiek atjaunināts Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komitejas Vispārējā ieteikuma Nr. 14 (1990) par sieviešu apdraudēšanu saturs.

III. Kopīgā vispārējā ieteikuma / vispārējā komentāra motīvi

6. Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja un Bērnu tiesību komiteja konsekventi norāda, ka kaitīga prakse dziļi sakņojas sociālajā attieksmē, atbilstoši kurai sievietes un meitenes tiek uzskatītas par zemākām nekā vīrieši un zēni, pamatojoties uz stereotipiskām lomām. Tās arī uzsver vardarbības dzimumu dimensiju un norāda, ka uz bioloģisko un sociālo dzimumu balstītas attieksmes un stereotipu, nevienlīdzīga spēku samēra, nevienlīdzības un diskriminācijas rezultātā turpina plaši izplatīties prakse, kas bieži vien ietver vardarbību vai

ietekmēšanu. Ir svarīgi atgādināt arī to, ka komitejas ir nobažījušās, ka šī prakse tiek izmantota tostarp arī tādēļ, lai attaisnotu uz dzimumu balstītu vardarbību kā sievietes¹ un bērnu “aizsardzību” vai kontroli mājās vai sabiedrībā, skolā vai citās izglītības iestādēs un vidēs, kā arī plašākā sabiedrībā. Turklāt komitejas vērs dalībvalstu uzmanību uz to, ka uz bioloģisko un sociālo dzimumu balstīta diskriminācija krustojas ar citiem faktoriem, kas ietekmē sievietes² un meitenes, jo īpaši tās, kuras pieder pie nelabvēlīgā situācijā esošām grupām vai tiek uzskatītas par piederīgām šādām grupām un kurām tādēļ ir lielāks risks kļūt par cietušajām no kaitīgas prakses.

7. Tāpēc kaitīga prakse cita starpā ir balstīta uz diskrimināciju bioloģiskā vai sociālā dzimuma un vecuma dēļ, un tā bieži tiek attaisnota, atsaucoties uz sociokulturāliem un reliģiskiem rituāliem un vērtībām, kā arī nepareiziem priekšstatiem par dažām nelabvēlīgā situācijā esošām sievietes un bērnu grupām. Kopumā kaitīga prakse bieži ir saistīta ar nopietniem vardarbības veidiem vai arī pati par sevi ir vardarbības veids, kas vērstas pret sievietēm un bērniem. Kaut arī šādas prakses veids un izplatība atšķiras atkarībā no reģiona un kultūras, visizplatītākā un vislabāk dokumentētā ir sievietes dzimumorgānu kropļošana, bērnu un/vai piespiedu laulība, poligāmija, noziegumi, kas izdarīti, aizstāvot tā dēvēto “godu”, un vardarbība, kas saistīta ar pūru. Ņemot vērā to, ka šāda ierastā prakse bieži tiek apspriesta abās komitejās un dažos gadījumos tās izplatība ir acīmredzami samazināta ar likumdošanas un programmatisko pieeju starpniecību, šeit tā tiek izmantota kā galvenais ilustratīvais piemērs.

8. Kaitīga prakse ir raksturīga visdažādākajās kopienās lielākajā daļā valstu. Dažas no to izpausmēm ir sastopamas arī reģionos vai valstīs, kur tās iepriekš nebija dokumentētas – galvenokārt migrācijas dēļ, turpretī citās valstīs, kur šāda ierasta prakse bija izzudusi, tagad tā atkal parādās tādu faktoru kā konfliktsituāciju dēļ.

9. Daudzas citas par kaitīgu praksi uzskatītas prakses izpausmes ir cieši saistītas ar sabiedrības radītām dzimumu lomām un patriarhālo varas attiecību sistēmām, kas tās pastiprina, un dažkārt atspoguļo negatīvu uztveri vai diskriminējošus uzskatus par dažām nelabvēlīgā situācijā esošām sievietes un bērnu grupām, tostarp personām ar invaliditāti vai albīnismu. Šāda prakse cita starpā ietver meiteņu atstāšanu novārtā (saistīta ar zēnu preferenciālu aprūpi un attieksmi pret viņiem), galējus uztura ierobežojumus, tostarp grūtniecības laikā (piespiedu barošana, pārtikas tabu), nevainības pārbaudi un ar to saistītas darbības, sasiešanu, rētu veidošanu, cilts zīmju iedegzināšanu/likšanu, miesassodu, nomētāšanu ar akmeņiem, vardarbīgus iniciācijas rituālus, ar atraitību saistītas ieražas, apsūdzības par buršanos, zīdaiņu slepkavības un incestu.³ Tās ietver arī ķermeņa pārveidošanu, kas tiek veikta meiteņu un sievietes skaistuma vai izprecināšanas nolūkā (piemēram, nobarošana, izolēšana, lūpu disku izmantošana un kakla pagarinājums, izmantojot kakla gredzenus)⁴, vai centienus pasargāt meitenes no agrīnas grūtniecības vai seksuālas uzmākšanās un vardarbības (piemēram, krūšu gludināšana). Turklāt daudzas sievietes un bērni tiek pakļauti ārstnieciskām manipulācijām un/vai plastiskajai ķirurģijai, lai atbilstu ķermeņa sociālajām normām, nevis medicīnisku vai veselības apsvērumu dēļ, un daudzi no šīm sievietēm un bērniem tiek arī spiesti būt moderni tievi, kā rezultātā rodas

¹ Sievietes diskriminācijas novēršanas komitejas Vispārējā ieteikuma Nr. 19 (1992) 11. punkts, Bērnu tiesību komitejas Vispārējā komentāra Nr. 9 (2006) par bērnu ar invaliditāti tiesībām 8., 10. un 79. punkts un Bērnu tiesību komitejas Vispārējā komentāra Nr. 15 (2013) par bērnu tiesībām uz augstāko iespējamo veselības aizsardzības līmeni 8. un 9. punkts.

² Sievietes diskriminācijas izskaušanas komitejas Vispārējais ieteikums Nr. 28 (2010) par dalībvalstu galvenajiem pienākumiem saskaņā ar Konvencijas 2. panta 18. punktu.

³ Skat. Sievietes diskriminācijas novēršanas komitejas Vispārējā ieteikuma Nr. 19 (1992) 11. punktu un Bērnu tiesību komitejas Vispārējā komentāra Nr. 13 (2011) 29. punktu.

⁴ Skat. A/61/299 46. punktu.

ēšanas un veselības traucējumi.

IV. Konvencijas par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu un Bērnu tiesību konvencijas normatīvais saturs

10. Lai gan konvenciju izstrādes laikā kaitīgas prakses jautājums nebija tik plaši zināms, tās abas ietver noteikumus, kas kaitīgu praksi apskata kā cilvēktiesību pārkāpumu un uzliek dalībvalstīm pienākumu veikt pasākumus tās novēršanai un izskaušanai. Turklāt komitejas arvien vairāk ir pievērsušās šim jautājumam, izskatot dalībvalstu ziņojumus, dialogos ar dalībvalstīm un to noslēguma apsvērumos. Komitejas šo jautājumu ir turpmāk iestrādājušas savos vispārējos ieteikumos un vispārējos komentāros.⁵

11. Konvenciju dalībvalstīm ir jāpilda savi pienākumi cienīt, aizsargāt un īstenot sieviešu un bērnu tiesības. Tām ir arī pienācīgas rūpības pienākums⁶ novērst darbības, kas kavē sieviešu un bērnu tiesību atzīšanu vai izmantošanu, un nodrošināt, lai privātie dalībnieki nediskriminē sievietes un meitenes, tostarp neīsteno ar dzimumu saistītu vardarbību saistībā ar Konvenciju par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu vai jebkāda veida vardarbību pret bērniem saistībā ar Bērnu tiesību konvenciju.

12. Konvencijās izklāstīti dalībvalstu pienākumi izveidot skaidri definētu tiesisko regulējumu, lai nodrošinātu cilvēktiesību aizsardzību un veicināšanu. To darot, pirmais būtiskais solis ir iekļaut valstu tiesiskajā regulējumā instrumentus. Abas komitejas uzsver, ka tiesību aktos, kuru mērķis ir novērst kaitīgu praksi, jāietver atbilstoši budžeta plānošanas, īstenošanas, uzraudzības un efektīvi izpildes pasākumi.⁷

13. Turklāt aizsargāšanas pienākums dalībvalstīm pieprasa izveidot juridiskas struktūras, lai nodrošinātu kaitīgas prakses ātru, objektīvu un neatkarīgu izmeklēšanu, efektīvu tiesībaizsardzību un efektīvus tiesiskās aizsardzības līdzekļus personām, kam šādas prakses rezultātā ir nodarīts kaitējums. Komitejas aicina Konvencijas dalībvalstis ar likumu nepārprotami aizliegt un atbilstoši sodīt vai kriminalizēt kaitīgu praksi atbilstoši noziedzīga nodarījuma smagumam un nodarītajam kaitējumam, paredzēt novēršanas, aizsardzības, atveseļošanās, reintegrācijas un kaitējuma atlīdzināšanas pasākumus cietušajām personām un cīnīties ar kaitīgas prakses nesodāmību.

⁵ Līdz šim Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja ir norādījusi uz kaitīgu praksi deviņos savos vispārējos ieteikumos: Vispārējā ieteikumā Nr. 3 (1987) par izglītību un sabiedrības informēšanas kampaņām, Vispārējā ieteikumā Nr. 19 (1992), Vispārējā ieteikumā Nr. 21 (1994) par vienlīdzību laulībā un ģimenes attiecībās, Vispārējā ieteikumā Nr. 24 (1999) par sievietēm un veselību, Vispārējā ieteikumā Nr. 25 (2004) par pagaidu īpašiem pasākumiem, Vispārējā ieteikumā Nr. 28 (2010) par dalībvalstu galvenajiem pienākumiem saskaņā ar Konvencijas 2. pantu, Vispārējā ieteikumā Nr. 29 (2013) par laulības, ģimenes attiecību un to iziršanas ekonomiskajām sekām un Vispārējā ieteikumā Nr. 30 (2013) par sievietēm un konfliktu novēršanu, konfliktiem un pēckonflikta situācijām. Bērnu tiesību komiteja savos vispārējos komentāros Nr. 8 un 13 sniedz neizsmeļošu kaitīgas prakses sarakstu.

⁶ Pienācīga rūpība jāsaprot kā konvenciju dalībvalstu pienākums novērst vardarbību vai cilvēktiesību pārkāpumus, aizsargāt cietušās personas un lieciniekus no pārkāpumiem, izmeklēt un sodīt atbildīgās personas, tostarp privātos dalībniekus, un nodrošināt kaitējuma atlīdzināšanas pieejamību par cilvēktiesību pārkāpumiem. Skat. Sieviešu diskriminācijas novēršanas komitejas Vispārējā ieteikuma Nr. 19 (1992) 9. punktu, Vispārējā ieteikuma Nr. 28 (2010) 13. punktu, Vispārējā ieteikuma Nr. 30 (2013) 15. punktu, komitejas viedokli un lēmumus par individuālu saziņu un ziņu iegūšanu un Bērnu tiesību komitejas Vispārējā komentāra Nr. 13 (2011) 5. punktu.

⁷ Sieviešu diskriminācijas novēršanas komitejas Vispārējā ieteikuma Nr. 28 (2010) 38. punkta a) apakšpunkts un Bērnu tiesību komitejas Vispārējā komentāra Nr. 13 (2011) 40. punkts.

14. Ņemot vērā, ka saskaņā ar abām konvencijām prasība efektīvi pievērsties kaitīgas prakses jautājumam ir viens no dalībvalstu galvenajiem pienākumiem, atrunas uz attiecīgajiem pantiem⁸, kas plaši ierobežo vai nosaka dalībvalstu pienākumus cienīt, aizsargāt un ievērot sieviešu un bērnu tiesības būt brīviem no kaitīgas prakses, ir pretrunā ar abu konvenciju priekšmetu un mērķi un saskaņā ar Konvencijas par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu 28. panta 2. punktu un Bērnu tiesību konvencijas 51. panta 2. punktu nav pieļaujamas.

V. Kaitīgas prakses noteikšanas kritēriji

15. Kaitīga prakse ir pastāvīga prakse un uzvedības formas, kas balstās uz diskrimināciju, tostarp uz diskrimināciju uz bioloģiskā vai sociālā dzimuma un vecuma pamata, kā arī uz individuālas un/vai krusteniskās diskriminācijas formām, kas bieži ietver vardarbību un izraisa fizisku un/vai psiholoģisku kaitējumu vai ciešanas. Kaitējums, kas ar šādu praksi nodarīts cietušajām personām, ir daudz lielāks nekā tūlītējas fiziskās un garīgās sekas, un tās mērķis vai sekas bieži vien ir kavēt sieviešu un bērnu cilvēktiesību un pamatbrīvību atzīšanu un izmantošanu. Rodas arī negatīva ietekme uz viņu cieņu, fizisko, psihosociālo un morālo integritāti un attīstību, līdzdalību, veselību, izglītību un ekonomisko un sociālo statusu. Tāpēc kaitīga prakse ir atspoguļota abu komiteju darbā.

16. Šā kopīgā vispārējā ieteikuma / vispārējā komentāra izpratnē praksei, lai to varētu uzskatīt par kaitīgu, jāatbilst šādiem kritērijiem:

- a) tā noliedz indivīda cieņu un/vai integritāti un pārkāpj abās konvencijās nostiprinātās cilvēktiesības un pamatbrīvības;
- b) tā diskriminē sievietes vai bērnus un ir kaitīga, ciktāl tā rada negatīvas sekas viņiem kā indivīdiem vai grupām, tostarp fizisku, psiholoģisku, ekonomisku un sociālu kaitējumu un/vai vardarbību un ierobežo viņu spēju pilnībā līdzdarboties sabiedrībā vai attīstīt un pilnībā izmantot savu potenciālu;
- c) tā ir tradicionāla, atkārtoti radusies vai topoša prakse, ko nosaka un/vai uztur sociālās normas, kuras saglabā vīriešu dominanci un sieviešu un bērnu nevienlīdzību, pamatojoties uz bioloģiskā vai sociālā dzimuma, vecuma un citiem krusteniskiem faktoriem;
- d) sievietēm un bērniem to uzspiež ģimenes locekļi, kopienas locekļi vai sabiedrība kopumā neatkarīgi no tā, vai cietusī persona sniedz (vai ir spējīga sniegt) pilnīgu, brīvu un apzinātu piekrišanu tai.

VI. Kaitīgas prakses cēloņi, formas un izpausmes

17. Kaitīgas prakses cēloņi ir daudzdimensionāli un ietver stereotipiskas uz bioloģisko un sociālo dzimumu balstītas lomas, jebkura dzimuma šķietamu pārākumu vai mazvērtīgumu, centienus kontrolēt sieviešu un meiteņu ķermeņus un seksualitāti, sociālo nevienlīdzību un dominējošo vīriešu varas struktūru izplatību. Cenšoties mainīt šādu praksi, ir jāpievēršas tradicionālas, atkārtoti radušās un topošas kaitīgas prakses pamatā esošiem sistēmiskiem un strukturāliem cēloņiem, jādod iespēja meitenēm un sievietēm, kā arī zēniem un vīriešiem veicināt tādas tradicionālās kultūras attieksmes pārveidošanu, kas attaisno kaitīgu praksi, rīkoties, ieviešot šādas pārmaiņas, un stiprināt kopienu spēju atbalstīt šādus procesus.

⁸ Konvencijas par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu 2., 5. un 16. pants un Bērnu tiesību konvencijas 19. pants un 24. panta 3. punkts.

18. Neraugoties uz centieniem cīnīties ar kaitīgu praksi, kopējais to sieviešu un meiteņu skaits, kuras tai tikušas pakļautas, joprojām ir ārkārtīgi liels un, iespējams, palielinās, tostarp, piemēram, konfliktsituācijās un tehnoloģiju attīstības rezultātā, piemēram, plašas sociālo tīklu izmantošanas rezultātā. Pārbaudot dalībvalstu ziņojumus, komitejas ir pamanījušas, ka šādu praktizējošu kopienu locekļi, kas migrējuši vai patvēruma meklējumos pārcēlušies uz galamērķa valstīm, bieži turpina praktizēt kaitīgu praksi. Joprojām pastāv sociālās normas un kultūras uzskati, kas atbalsta šādu kaitīgu praksi, un dažkārt kopiena tos uzsver, cenšoties saglabāt savu kultūras identitāti jaunā vidē, it īpaši galamērķa valstīs, kur dzimumu lomas nodrošina sievietēm un meitenēm lielāku personisko brīvību.

A. Sieviešu dzimumorgānu kropļošana

19. Sieviešu dzimumorgānu kropļošana, sieviešu apgrauzīšana vai sieviešu dzimumorgānu apgriešana ir prakse, kas saistīta ar daļēju vai pilnīgu sieviešu ārējo dzimumorgānu noņemšanu vai citādu sieviešu dzimumorgānu savainošanu nemedicīnisku vai ar veselību nesaistītu iemeslu dēļ. Šā kopīgā vispārējā ieteikuma / vispārējā komentāra kontekstā to dēvē par sieviešu dzimumorgānu kropļošanu. Sieviešu dzimumorgānu kropļošana tiek īstenota visos reģionos, un dažās kultūrās tā ir prasība, lai stātos laulībā, kā arī valda uzskats, ka tā ir efektīva sieviešu un meiteņu seksualitātes kontroles metode. Tā rezultātā var rasties dažādas tūlītējas un/vai ilgtermiņa sekas veselībai, tostarp stipras sāpes, šoks, infekcija un komplikācijas dzemdību laikā (ietekmējot gan māti, gan bērnu), ilgstošas ginekoloģiskas problēmas, piemēram, fistulas, kā arī psiholoģiskas sekas un nāve. Pasaules Veselības organizācija un Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu fonds aprēķinājuši, ka 100 līdz 140 miljoni meiteņu un sieviešu visā pasaulē ir pakļautas sieviešu dzimumorgānu kropļošanai.

B. Bērnu un/vai piespiedu laulība

20. Bērnu laulība, dēvēta arī par agrīnu laulību, ir jebkura laulība, kurā vismaz viena no pusēm ir jaunāka par 18 gadiem. Pārsvārā gan oficiālās, gan neoficiālās bērnu laulībās ir iesaistītas meitenes, lai gan dažreiz viņu laulātie arī ir jaunāki par 18 gadiem. Bērnu laulība tiek uzskatīta par piespiedu laulības veidu, ņemot vērā, ka viena vai abas puses nav izteikušas pilnīgu, brīvu un apzinātu piekrišanu.

21. Ir gadījumi, kad bērni tiek saderināti vai izprecināti ļoti mazi, un daudzos gadījumos jaunas meitenes ir spiestas precēties ar vīriešiem, kuri var būt vairākus gadu desmitus vecāki. 2012. gadā Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu fonds ziņoja, ka gandrīz 400 miljoni sieviešu vecumā no 20 līdz 49 gadiem visā pasaulē ir apprecējušās vai uzsākušas kopdzīvi pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas.⁹ Tāpēc komitejas pievērš īpašu uzmanību gadījumiem, kad meitenes ir uzsākušas kopdzīvi bez viņu pilnīgas, brīvas un apzinātas piekrišanas, piemēram, ja viņas ir precējušās pārāk jaunas, lai būtu fiziski un psiholoģiski gatavas pieaugušo dzīvei vai lai pieņemtu apzinātus lēmumus, un tādējādi nav gatavas piekrist laulībai. Citi piemēri ietver gadījumus, kad aizbildņiem ir juridiska vara piekrist meiteņu laulībām saskaņā ar paražu vai rakstītajām tiesībām un kad meitenes ir precējušās pretēji tiesībām brīvi iedoties laulībā.

22. Līdz ar bērnu laulību nereti iestājas agrā un bieža grūtniecība un dzemdības, kā rezultātā māšu saslimstība un mirstība ir augstāka nekā vidējā. Ar grūtniecību saistīti nāves gadījumi ir galvenais mirstības cēlonis visā pasaulē meitenēm vecumā no 15 līdz 19 gadiem – gan precētām, gan neprecētām. Mirstība zīdaiņiem, kas dzimuši ļoti jaunām mātēm, bērnu vidū ir

⁹ Skat. www.apromiserenewed.org.

augstāka (dažreiz pat divas reizes augstāka) nekā mirstība tiem zīdaiņiem, kas dzimuši vecākām mātēm. Bērnu un/vai piespiedu laulību gadījumos, it īpaši tad, ja vīrs ir būtiski vecāks par sievu, un ja meitenēm ir ierobežota izglītība, meitenēm parasti ir ierobežota lēmumu pieņemšanas vara attiecībā uz savu dzīvi. Bērnu laulība sekmē arī augstāku skolas pamešanas līmeni, it īpaši meiteņu vidū, piespiedu izslēgšanu no skolas un paaugstinātu vardarbības ģimenē risku, turklāt ierobežo iespējas izmantot tiesības uz pārvietošanās brīvību.

23. Piespiedu laulības ir laulības, kurās viena vai abas puses nav personīgi izteikušas pilnīgu un brīvu piekrišanu šādai savienībai. Tās var izpausties dažādās formās, tostarp kā bērnu laulības, kā minēts iepriekš, kā apmaiņas vai kompromisa laulības (piem., *baad* un *baadal*), laulības uz solījuma pamata un levirāts (piespiežot atraitni precēties ar mirušā vīra radnieku). Dažos gadījumos piespiedu laulība var notikt, ja izvarotājam ir atļauts izvairīties no kriminālsankcijām, apprecot cietušo, parasti ar viņas ģimenes piekrišanu. Piespiedu laulības var notikt migrācijas kontekstā, nodrošinot, lai meitene apprecas ar locekli no ģimenes izcelsmes kopienas vai ar paplašinātas ģimenes locekli vai citiem, kam ir dokumenti, lai migrētu un/vai dzīvotu noteiktā galamērķa valstī. Konflikta laikā arvien vairāk arī bruņotas grupas izmanto piespiedu laulības vai arī tas var būt veids, kā meitenei izvairīties no nabadzības pēc konflikta.¹⁰ Piespiedu laulību var definēt arī kā laulību, kurā kādai no pusēm nav atļauts to izbeigt vai izstāties no tās. Pēc piespiedu laulībām meitenēm bieži pietrūkst personiskās un ekonomiskās patstāvības un viņas mēģina bēgt, pašai zaudējot vai izdarīt pašnāvību, lai izvairītos vai izbēgtu no laulības.

24. Pūru un līgavu izpirkumu maksājumi, kas dažādās praktizējošajās kopienās atšķiras, var palielināt sieviešu un meiteņu neaizsargātību pret vardarbību un citu kaitīgu praksi. Vīrs vai viņa ģimenes locekļi var pielietot fizisku vai psiholoģisku vardarbību, tostarp izdarīt slepkavību, dedzināšanu un uzbrukumu, aplejot ar skābi, ja nav piepildījušās gaidas attiecībā uz pūru vai tā apmēru. Dažos gadījumos ģimenes piekrit meitas pagaidu "laulībai" apmaiņā pret finansiāliem ieguvumiem, ko dēvē arī par laulību uz līguma pamata un kas ir cilvēku tirdzniecības veids. Bērnu tiesību konvencijas Fakultatīvajā protokolā par bērnu tirdzniecību, bērnu prostitūciju un bērnu pornogrāfiju dalībvalstīm ir skaidri noteikti pienākumi attiecībā uz bērnu un/vai piespiedu laulībām, kas ietver pūra maksājumus vai līgavu izpirkumu, jo tie varētu ietvert bērnu tirdzniecību, kā noteikts protokola 2. panta a) apakšpunktā.¹¹ Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja ir atkārtoti uzsvērusi, ka, atļaujot organizēt laulību ar šādu samaksu vai priekšroku, tiek pārkāptas tiesības brīvi izvēlēties laulāto, un savā Vispārējā ieteikumā Nr. 29 (2013) ir norādījusi, ka šāda prakse nedrīkst būt nosacījums tam, lai laulība būtu spēkā, un ka dalībvalsts šādas vienošanās nedrīkst atzīt par izpildāmām.

C. Poligāmija

25. Poligāmija ir pretrunā ar sieviešu un meiteņu cieņu un aizskar viņu cilvēktiesības un brīvības, tostarp vienlīdzību un aizsardzību ģimenē. Poligāmija atšķiras gan tiesiskajā, gan sociālajā kontekstā, kā arī starp tiem, un tās ietekme ietver kaitējumu sievu veselībai, kas izpaužas kā fiziskā, garīgā un sociālā labklājība, materiāls kaitējums un pametums, kam sievas var būt pakļautas, kā arī emocionāls un materiāls kaitējums bērniem, kam bieži vien ir smagas sekas viņu labklājības ziņā.

¹⁰ Sieviešu diskriminācijas novēršanas komitejas Vispārējā ieteikuma Nr. 30 (2013) 62. punkts.

¹¹ Skat. arī 3. panta 1. punkta a) apakšpunkta i) daļu.

26. Kaut arī daudzas dalībvalstis ir izvēlējušās aizliegt poligāmiju, citās valstīs tā tiek praktizēta gan likumīgi, gan nelikumīgi. Lai arī vēsturiski poligāmas ģimenes sistēmas dažās lauksaimniecības sabiedrībās funkcionēja kā veids, lai nodrošinātu lielāku darbaspēku atsevišķās ģimenēs, pētījumi ir parādījuši, ka poligāmijas dēļ bieži vien ģimenē palielinās nabadzība, jo īpaši lauku teritorijās.

27. Poligāmās savienībās nonāk gan sievietes, gan meitenes, un ir pierādīts, ka meitenes biežāk stājas laulībā vai saderinās ar daudz vecākiem vīriešiem, palielinot vardarbības un viņu tiesību pārkāpumu risku. Rakstīto tiesību līdzaspastāvēšana ar reliģisko, ģimenes stāvokļa un tradicionālo paražu tiesībām un praksi bieži veicina šādas prakses noturību. Tomēr dažās dalībvalstīs civiltiesības atļauj poligāmiju. Konstitucionālie un citi noteikumi, kas aizsargā tiesības uz kultūru un reliģiju, reizēm tiek arī izmantoti, lai pamatotu likumus un ierasto praksi, kas pieļauj poligāmas savienības.

28. Konvencijas par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu dalībvalstīm ir skaidri noteikti pienākumi apkarot un aizliegt poligāmiju, jo tā ir pretrunā ar Konvenciju.¹² Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja arī apgalvo, ka poligāmijai ir būtiskas sekas uz sieviešu un viņu bērnu ekonomisko labklājību.¹³

D. Noziegumi, kas izdarīti, aizstāvēt tā dēvēto “godu”

29. Noziegumi, kas izdarīti, aizstāvēt tā dēvēto “godu”, ir vardarbības akti, kas ir nesamērīgi, bet ne tikai, izdarīti pret meitenēm un sievietēm, jo ģimenes locekļi uzskata, ka kāda domājama, šķietama vai reāla uzvedība radīs negodu ģimenei vai kopienai. Šādas uzvedības veidi ir dzimumattiecību uzsākšana pirms laulības, atteikšanās piekrist norunātai laulībai, laulības noslēgšana bez vecāku piekrišanas, laulības pārkāpšana, laulības šķiršanas mēģinājums, tāda apģērba valkāšana, kas sabiedrībā tiek uzskatīts par nepieņemamu, darbs ārpus mājām vai tāds darbs, kas neatbilst stereotipiskām dzimumu lomām. Noziegumi, kas izdarīti, aizstāvēt tā dēvēto “godu”, var tikt izdarīti pret meitenēm un sievietēm arī tādēļ, ka viņas ir cietušas no seksuālas vardarbības.

30. Šādi noziegumi ietver slepkavību, un tos bieži veic laulātais, sievietes vai vīrieša radnieks vai cietušās personas kopienas loceklis. Tā vietā, lai šādas darbības uzskatītu par noziegumiem pret sievietēm, noziegumus, kas izdarīti, aizstāvēt tā dēvēto “godu”, kopiena bieži sankcionē kā līdzekli, lai saglabātu un/vai atjaunotu tās kultūras, tradicionālo, ierasto vai reliģisko normu integritāti pēc iespējamām pārkāpumiem. Dažos gadījumos valsts tiesību akti vai to praktiska piemērošana, vai to neesība ļauj goda aizstāvēšanu uzrādīt par attaisnojošu vai mīkstinājošu apstākli šādu noziegumu izdarītājiem, kā rezultātā sankcija tiek mīkstināta vai persona tiek atbrīvota no soda. Turklāt šādās lietās kriminālvajāšanu var kavēt to personu nevēlēšanās sniegt apstiprinošus pierādījumus, kuru rīcībā ir informācija.

VII. Holistiskas pamatnostādnes kaitīgas prakses novēršanai

31. Abās konvencijās ir īpašas atsauces uz kaitīgas prakses izskaušanu. Konvencijas par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu dalībvalstīm ir pienākums plānot un pieņemt attiecīgus tiesību aktus, politiku un pasākumus, kā arī nodrošināt, lai to īstenošana efektīvi reaģētu uz konkrētiem šķēršļiem, kavēkļiem un pretestību tādas diskriminācijas izskaušanai,

¹² Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komitejas vispārējie ieteikumi Nr. 21 (1994), Nr. 28 (2010) un Nr. 29 (2013).

¹³ Sieviešu diskriminācijas novēršanas komitejas Vispārējā ieteikuma Nr. 29 (2013) 27. punkts.

kas izraisa kaitīgu praksi un vardarbību pret sievietēm (2. un 3. pants). Dalībvalstīm tomēr jāspēj pierādīt veikto pasākumu tiešā atbilstība un piemērotība, galvenokārt nodrošinot, ka netiek pārkāptas sieviešu cilvēktiesības, un pierādīt, vai šādi pasākumi sasniegs vēlamu efektu un rezultātu. Turklāt dalībvalstu pienākumam īstenot šādu mērķtiecīgu politiku ir tūlītējs raksturs, un nav tāda iemesla, tostarp kultūras un reliģijas iemesla, ar ko dalībvalstis var attaisnot kavēšanos. Dalībvalstīm ir arī pienākums veikt visus atbilstošos pasākumus, tostarp īpašos pagaidu pasākumus (4. panta 1. punkts)¹⁴, lai mainītu vīriešu un sieviešu izturēšanās sociālos un kultūras modeļus, lai panāktu aizspriedumu, paražu un visu citas prakses izskaušanu, kuru pamatā ir ideja par viena vai otra dzimuma mazvērtību vai pārkāpumu vai par stereotipiskām vīriešu un sieviešu lomām (5. panta a) apakšpunkts), un lai nodrošinātu, ka saderināšanās un laulība bērnam nerada juridiskas sekas (16. panta 2. punkts).

32. Savukārt Bērnu tiesību konvencija uzliek dalībvalstīm pienākumu īstenot visus efektīvos un atbilstīgos pasākumus, lai likvidētu tradicionālo praksi, kas nodara kaitējumu bērnu veselībai (24. panta 3. punkts). Turklāt tā paredz bērna tiesības uz aizsardzību no jebkuras vardarbības, ieskaitot fizisku, seksuālu vai psiholoģisku vardarbību (19. pants), un pieprasa dalībvalstīm nodrošināt, lai neviens bērns netiktu pakļauts spīdzināšanai vai citādam nežēlīgam, necilvēcīgam vai pazemojošam izturēšanās veidam vai sodam (37. panta a) apakšpunkts). Tas kaitīgai praksei piemēro četrus Konvencijas vispārējos principus, proti, aizsardzību pret diskrimināciju (2. pants), bērna interešu nodrošināšanu (3. panta 1. punkts)¹⁵, tiesības uz dzīvību, izdzīvošanu un attīstību atbalstīšanu (6. pants) un bērna tiesības tikt uzklautam (12. pants).

33. Abos gadījumos kaitīgas prakses efektīvai novēršanai un izskaušanai ir jāievieš skaidri noteikta, uz tiesībām balstīta un vietējā mērogā piemērota holistiska stratēģija, kas ietver atbalstošus juridiskos un politiskos pasākumus, tostarp sociālos pasākumus, tos apvienojot ar samērīgu politisko apņemšanos un pārskatatbildību visos līmeņos. Konvencijās izklāstītie pienākumi ir pamats holistiskas stratēģijas izstrādei, lai izskaustu kaitīgu praksi, kuras iezīmes ir šeit izklāstītas.

34. Šāda holistiska stratēģija ir jāintegrē un jāaskaņo gan vertikāli, gan horizontāli un jāintegrē valstu centienos risināt un novērst jebkādu kaitīgu praksi. Horizontālai koordinācijai ir nepieciešama organizācija visās nozarēs, tostarp izglītībā, veselībā, tieslietās, sociālajā labklājībā, tiesībaizsardzībā, imigrācijā un patvēruma jautājumos, kā arī sakaru un plašsaziņas līdzekļu jomā. Līdzīgi arī vertikālai koordinācijai ir nepieciešama organizācija starp dalībniekiem vietējā, reģionālā un valsts līmenī, kā arī ar tradicionālām un reliģiskām iestādēm. Lai sekmētu procesu, ir jāapsver iespēja deleģēt atbildību par darbu esošai vai īpaši izveidotai augsta līmeņa iestādei, sadarbojoties ar visām attiecīgajām ieinteresētajām pusēm.

35. Jebkuras holistiskas stratēģijas īstenošanai obligāti ir jānodrošina atbilstoši organizatoriskie resursi, cilvēkresursi, tehniskie un finanšu resursi, kas jāpapildina ar atbilstošiem pasākumiem un rīkiem, piemēram, noteikumiem, politiku, plāniem un budžetu. Turklāt dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt neatkarīga uzraudzības mehānisma izveidošanu, lai sekotu līdzi progresam attiecībā uz sieviešu un bērnu aizsardzību pret kaitīgu praksi un viņu tiesību īstenošanu.

¹⁴ Sieviešu diskriminācijas novēršanas komitejas Vispārējā ieteikuma Nr. 25 (2004)38. punkts.

¹⁵ Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013) par bērnu tiesībām uz to, lai primārais apsvērums būtu viņu intereses.

36. Stratēģijās, kuru mērķis ir izskaust kaitīgu praksi, jāiesaista arī plašs citu ieinteresēto pušu loks, tostarp valstu neatkarīgās cilvēktiesību iestādes, veselības, izglītības un tiesībaizsardzības speciālisti, pilsoniskās sabiedrības locekļi un personas, kas iesaistās šādā praksē.

A. Datu apkopošana un uzraudzība

37. Lai nodrošinātu efektīvu politiku, izstrādātu piemērotas stratēģijas un formulētu darbības, kā arī novērtētu ietekmi, uzraudzītu kaitīgas prakses izskaušanas progresu un identificētu atkārtoti radušos un jaunu kaitīgu praksi, ļoti būtiska nozīme ir regulārai un visaptverošai kvantitatīvo un kvalitatīvo datu apkopšanai, analīzei, izplatīšanai un izmantošanai. Datu pieejamība ļauj izpētīt tendences un dod iespēju valsts un nevalstiskajiem dalībniekiem attiecīgi sasaistīt politiku un efektīvu programmu īstenošanu ar attiecīgajām attieksmes, uzvedības formu, prakses un izplatības līmeņa izmaiņām. Lai noteiktu augsta riska un nelabvēlīgā situācijā esošu sieviešu un bērnu grupas, liela nozīme ir datiem, kas sagrupēti pēc dzimuma, vecuma, ģeogrāfiskās atrašanās vietas, sociālekonomiskā stāvokļa, izglītības līmeņa un citiem galvenajiem faktoriem, pēc kuriem vadīties, formulējot politiku un rīkojoties, lai novērstu kaitīgu praksi.

38. Neatkarīgi no šādas atpazīšanas sagrupēti dati par kaitīgu praksi joprojām ir ierobežoti un reti var tikt izmantoti salīdzināšanai starp valstīm un laika posmiem, līdz ar to ir ierobežota izpratne par problēmas apmēru un attīstību, kā arī atbilstošā veidā pielāgotu un mērķtiecīgu pasākumu noteikšanu.

39. Komitejas konvenciju dalībvalstīm iesaka:

- a) noteikt par prioritāti regulāru kvantitatīvu un kvalitatīvu datu par kaitīgu praksi apkopšanu, analīzi, izplatīšanu un izmantošanu, sagrupējot tos pēc dzimuma, vecuma, ģeogrāfiskās atrašanās vietas, sociālekonomiskā stāvokļa, izglītības līmeņa un citiem galvenajiem faktoriem, un nodrošināt, lai šādiem pasākumiem tiktu piešķirti atbilstoši resursi. Ir jāizveido un/vai jāuztur regulāras datu apkopšanas sistēmas veselības aprūpes un sociālo pakalpojumu, izglītības un tiesu, kā arī tiesībaizsardzības nozarēs ar aizsardzību saistītos jautājumos;
- b) apkopot datus, izmantojot valsts demogrāfiskos un rādītāju pētījumus un skaitīšanu, ko var papildināt ar datiem, kas iegūti valsts tipiskajos mājsaimniecību pētījumos. Kvalitatīvie pētījumi jāveic, izmantojot fokusgrupu diskusijas, izsmelšanas galveno informatoru intervijas ar visdažādākajām ieinteresētajām pusēm, strukturētus novērojumus, sociālo kartēšanu un citas piemērotas metodikas.

B. Tiesību akti un to piemērošana

40. Jebkuras holistiskas stratēģijas galvenais elements ir attiecīgo tiesību aktu izstrāde, ieviešana, īstenošana un uzraudzība. Katrai dalībvalstij ir pienākums¹⁶ likt skaidri saprast, ka kaitīga prakse tiek nosodīta, nodrošināt tiesisko aizsardzību cietušajām personām, dot iespēju valsts un nevalstiskiem dalībniekiem aizsargāt riskam pakļautās sievietes un bērnus, atbilstoši reaģēt un sniegt piemērotu aprūpi, kā arī nodrošināt kaitējuma atlīdzināšanas iespēju un izbeigt nesodāmību.

¹⁶ Skat. Konvencijas par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu 2. panta a) līdz c) apakšpunktu, 2. panta f) apakšpunktu un 5. pantu un Bērnu tiesību komitejas Vispārējo komentāru Nr. 13 (2011).

41. Tomēr tiesību aktu pieņemšana pati par sevi nav pietiekama, lai efektīvi cīnītos ar kaitīgu praksi. Tāpēc saskaņā ar pienācīgas rūpības prasībām tiesību akti jāpapildina ar visaptverošu pasākumu kopumu, lai veicinātu to īstenošanu, izpildi un kontroli, kā arī sasniegto rezultātu pārraudzību un novērtēšanu.

42. Pretēji pienākumiem, kas izriet no abām konvencijām, daudzas dalībvalstis saglabā tiesību normas, kas attaisno, pieļauj kaitīgu praksi vai izraisa to, piemēram, tiesību akti, kas pieļauj bērnu laulības, paredz tā dēvētā “goda” aizstāvēšanu kā attaisnojošu vai mīkstinājošu faktoru izdarītajiem noziegumiem pret meitenēm un sievietēm vai izvarošanas un/vai citu seksuālu noziegumu izdarītājam ļauj izvairīties no sankcijām, cietušo personu appecot.

43. Dalībvalstīs, kurās ir vairākas tiesību sistēmas, pat tad, ja likums nepārprotami aizliedz kaitīgu praksi, aizliegumu nevar efektīvi īstenot, jo paražu, tradicionālo vai reliģisko likumu esība var faktiski atbalstīt šādu praksi.

44. Aizspriedumi un vāja spēja pievērsties sieviešu un bērnu tiesībām tiesnešu vidū paražu un reliģiskajās tiesās vai tradicionālajos izskatīšanas mehānismos, kā arī pārliecība, ka jautājumus, kas ietilpst šādās paražu sistēmas pārziņā, nedrīkst nodot izskatīšanai vai rūpīgai pārbaudei valstij vai citām tiesu iestādēm, liedz vai ierobežo tiesas pieejamību no kaitīgas prakses cietušajām personām.

45. Attiecīgo ieinteresēto pušu pilnīga un iekļaujoša līdzdalība tiesību aktu izstrādē pret kaitīgu praksi var nodrošināt, ka tiek precīzi identificētas un risinātas galvenās ar šādu praksi saistītās problēmas. Šajā procesā būtiski ir iesaistīt praktizējošās kopienas, citas attiecīgās ieinteresētās puses un pilsoniskās sabiedrības locekļus un prasīt no tiem ieguldījumu. Tomēr jā rūpējas par to, lai valdošā attieksme un sociālās normas, kas atbalsta kaitīgu praksi, nevājinātu centienus pieņemt un ieviest tiesību aktus.

46. Daudzas dalībvalstis ir spērušas soļus valdības varas decentralizēšanas virzienā ar varas atdošanas un deleģēšanas starpniecību, taču tam nav jāmazina vai jānoliedz pienākums pieņemt tiesību aktus, kas aizliedz kaitīgu praksi un ir piemērojami visā to jurisdikcijā. Ir jāievieš aizsardzības pasākumi, lai nodrošinātu, ka decentralizācija vai varas atdošana nerada diskrimināciju, kas saistīta ar sieviešu un bērnu aizsardzību pret kaitīgu praksi dažādos reģionos un kultūras zonās. Varu pārņēmušo iestāžu rīcībā jābūt cilvēkresursiem, finanšu, tehniskajiem un citiem resursiem, kas nepieciešami, lai efektīvi īstenotu tiesību aktus, kuru mērķis ir novērst kaitīgu praksi.

47. Kultūras grupas, kas ir iesaistītas kaitīgā praksē, var veicināt šādas prakses izplatīšanos pāri valstu robežām. Ja tas notiek, ir nepieciešami atbilstoši pasākumi, lai ierobežotu šādu izplatīšanos.

48. Valsts iestādēm cilvēktiesību aizsardzības jautājumos ir izšķiroša loma cilvēktiesību veicināšanā un aizsardzībā, tostarp attiecībā uz indivīdu tiesībām būt brīviem no kaitīgas prakses, kā arī sabiedrības informētības par šīm tiesībām uzlabošanā.

49. Personām, kas sniedz pakalpojumus sievietēm un bērniem, jo īpaši medicīnas personālam un skolotājiem, ir unikālas iespējas identificēt faktiskās vai potenciālās no kaitīgas prakses cietušās personas. Tomēr tās bieži vien ierobežo konfidencialitātes noteikumi, kas var būt pretrunā ar viņu pienākumu ziņot par kaitīgas prakses faktisko esību vai potenciālo rašanos. Šādas situācijas jāpārvar ar īpašiem noteikumiem, kas attiecīgām personām uzliek pienākumu ziņot par šādiem incidentiem.

50. Ja medicīnas profesionāļi, valdības darbinieki vai ierēdņi ir iesaistīti vai piedalās kaitīgas prakses īstenošanā, viņu statuss un pienākumi, tostarp ziņošanas pienākums, jāuzskata par atbildību pastiprinošu apstākli, nosakot kriminālsankcijas vai administratīvas sankcijas, piemēram, profesionālas darbības licences zaudēšanu vai līguma izbeigšanu, pirms tam izsakot brīdinājumus. Šajā sakarā par efektīvu preventīvu pasākumu uzskatāmas sistemātiskas mācības attiecīgajiem profesionāļiem.

51. Kaut arī krimināltiesību sankcijas ir konsekventi jāīsteno tā, lai veicinātu kaitīgas prakses novēršanu un izskaušanu, dalībvalstīm ir jāņem vērā arī potenciālie draudi cietušajām personām un negatīvā ietekme uz šīm personām, tostarp atiebības akti.

52. Naudas kompensācija var nebūt iespējama reģionos, kur ir augsta izplatība. Tomēr visos gadījumos sievietēm un bērniem, kurus skārusi kaitīga prakse, jābūt piekļuvei tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, cietušo personu atbalsta un rehabilitācijas pakalpojumiem, kā arī sociālajām un ekonomiskajām iespējām.

53. Vienmēr ir jāņem vērā bērna intereses un meiteņu un sieviešu tiesību aizsardzība, kā arī ir jābūt nepieciešamajiem nosacījumiem, lai viņi varētu paust savu viedokli, un jānodrošina, lai viņu viedokļiem tiek piešķirta pienācīga nozīmība. Rūpīgi jāizvērtē arī iespējamā īstermiņa un ilgtermiņa ietekme uz bērniem vai sievietēm, ja bērnu un/vai piespiedu laulības tiek atzītas par spēkā neesošām un tiek atmaksāti pūra maksājumi un līgavas izpirkums.

54. Dalībvalstīm, jo īpaši amatpersonām, kas strādā imigrācijas un patvēruma jomā, jāapzinās, ka sievietes un meitenes, iespējams, bēg no savas izcelsmes valsts, lai izvairītos no kaitīgas prakses. Minētajām amatpersonām jāiziet atbilstošas mācības par kultūras, juridiskajiem un dzimumu līdztiesības principu jautājumiem saistībā ar to, kādi pasākumi veicami, lai aizsargātu šādas sievietes un meitenes.

55. Komitejas iesaka konvenciju dalībvalstīm pieņemt vai grozīt tiesību aktus, lai efektīvi novērstu un izskaustu kaitīgu praksi. To darot, dalībvalstīm jānodrošina:

a) **ka tiesību aktu izstrādes process ir pilnībā iekļaujošs un līdzdalību veicinošs. Šim nolūkam tām ir jāīsteno mērķtiecīgi atbalsta pasākumi un izpratnes veidošana un jāizmanto sociālās mobilizācijas pasākumi, lai sabiedrībā radītu plašas zināšanas par tiesību aktu izstrādi, pieņemšanu, izplatīšanu un īstenošanu un atbalstu šādu tiesību aktu izstrādei, pieņemšanai, izplatīšanai un īstenošanai;**

b) **ka tiesību akti pilnībā atbilst attiecīgajiem pienākumiem, kas izklāstīti Konvencijā par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu, Bērnu tiesību konvencijā un citos starptautiskajos cilvēktiesību standartos, kuri aizliedz kaitīgu praksi, un ka tiem ir prioritāte pār paražu, tradicionālajiem vai reliģiskajiem likumiem, kas pieļauj, piedod vai paredz jebkādu kaitīgu praksi, it īpaši valstīs ar vairākām tiesību sistēmām;**

c) **ka tās bez turpmākas kavēšanās atceļ visus tiesību aktus, kas piedod, pieļauj vai izraisa kaitīgu praksi, tostarp tradicionālos, paražu vai reliģiskos likumus, kā arī visus tiesību aktus, kas goda aizstāvību atzīst par aizsardzību vai atbildību mīkstinošu apstākli noziegumiem, kas izdarīti, aizstāvot tā dēvēto “godu”;**

d) **ka tiesību akti ir konsekventi un vispusīgi un paredz detalizētus norādījumus par novēršanas, aizsardzības, atbalsta, kontroles pakalpojumiem un palīdzību cietušajām personām, tostarp par viņu fizisko un psiholoģisko atveseļošanu un sociālo reintegrāciju, un tos papildina atbilstoši civiltiesiskie un/vai administratīvie normatīvie akti;**

-
- e) ka tiesību aktos tiek pienācīgi ņemti vērā, tostarp nodrošinot pamatu īpašu pagaidu pasākumu pieņemšanai, kaitīgas prakses galvenie iemesli, tostarp diskriminācija uz bioloģiskā dzimuma, sociālā dzimuma, vecuma un citu krustenisku faktoru pamata, tiesību akti ir vērsti uz cietušo personu cilvēktiesībām un vajadzībām un pilnībā ievēro bērnu un sieviešu intereses;
- f) ka meitenēm un zēniem minimālais likumīgais laulības vecums ar vecāku piekrišanu vai bez tās ir 18 gadi;
- g) ka tiek noteikta juridiska prasība laulības reģistrēšanai un tās efektīva ieviešana tiek nodrošināta, veicinot izpratni, veicot izglītojošus pasākumus un radot piemērotu infrastruktūru, lai reģistrācija būtu pieejama visām personām to jurisdikcijā;
- h) ka tiek izveidota valsts obligātās, pieejamās un bezmaksas dzimšanas reģistrācijas sistēma efektīvai kaitīgas prakses, tostarp bērnu laulību, novēršanai;
- i) ka valsts iestādes cilvēktiesību aizsardzības jautājumos ir pilnvarotas izskatīt individuālas sūdzības un lūgumus, tostarp tos, kurus iesniegušas sievietes un bērni vai kuri ir iesniegti viņu vārdā, konfidencialā, dzimumu līdztiesības principam atbilstošā un bērniem piemērotā veidā, kā arī veikt izmeklēšanu šādos gadījumos;
- j) ka ar likumu ir noteikts, ka speciālistiem un iestādēm, kas strādā bērnu un sieviešu labā un kopā ar tiem, ir jāziņo par reāliem incidentiem vai šādu incidentu risku, ja viņiem ir pamatots iemesls uzskatīt, ka ir īstenota vai var tikt īstenota kaitīga prakse. Obligātam ziņošanas pienākumam jānodrošina ziņas sniegušās personas privātuma un konfidencialitātes aizsardzība;
- k) ka visas krimināllikumu izstrādes un grozīšanas iniciatīvas notiek kopā ar aizsardzības pasākumiem un pakalpojumiem cietušajām personām un tiem, kas ir pakļauti kaitīgas prakses riskam;
- l) ka tiesību akti nosaka jurisdikciju attiecībā uz noziedzīgiem nodarījumiem, kuri saistīti ar kaitīgu praksi, kas attiecas uz dalībvalsts valstspiederīgajiem un pastāvīgajiem iedzīvotājiem, pat ja tie tiek izdarīti valstī, kurā šādi nodarījumi nav kriminalizēti;
- m) ka imigrācijas un patvēruma tiesību akti un politika atzīst par patvēruma piešķiršanas pamatu risku tikt pakļautam kaitīgai praksei vai vajāšanu šādas prakses rezultātā. Katrā atsevišķā gadījumā jāapsver arī aizsardzības nodrošināšana radniekam, kas pavada meiteni vai sievieti;
- n) ka tiesību aktos ir ietverti noteikumi par regulāru novērtēšanu un pārraudzību, tostarp attiecībā uz īstenošanu, izpildi un kontroli;
- o) ka sievietēm un bērniem, kas pakļauti kaitīgai praksei, ir vienlīdzīga tiesas pieejamība, tostarp novēršot juridiskus un praktiskus šķēršļus tiesvedības uzsākšanai, piemēram, noilgumu, un ka noziedzīga nodarījuma izdarītāji un tie, kas sekmē vai piedod šādu praksi, tiek saukti pie atbildības;
- p) ka tiesību aktos ir iekļauti obligāti ierobežojoši lēmumi vai aizsardzības rīkojumi, lai aizsargātu tos, kas ir pakļauti kaitīgas prakses riskam, un ir paredzēta viņu drošība un pasākumi cietušo personu pasargāšanai no izrēķināšanās;
- q) ka no pārkāpumiem cietušajām personām praksē ir vienlīdzīga piekļuve tiesiskās aizsardzības līdzekļiem un atbilstošām kompensācijām.

C. Kaitīgas prakses novēršana

56. Viens no pirmajiem soļiem, lai cīnītos ar kaitīgu praksi, ir tās novēršana. Abas komitejas uzsver, ka novēršanu vislabāk var panākt, izmantojot uz tiesībām balstītu pieeju sociālo un kultūras normu mainīšanai, sniedzot sievietēm un meitenēm iespējas, ceļot visu to attiecīgo speciālistu kapacitāti, kas regulāri kontaktējas ar cietušajām personām, potenciālajām cietušajām personām un kaitīgas prakses īstenotājiem visos līmeņos un palielinot izpratni par

kaitīgas prakses cēloņiem un sekām, tostarp izmantojot dialogu ar attiecīgajām ieinteresētajām pusēm.

1. Uz tiesībām balstītu sociālo un kultūras normu ieviešana

57. Sociālā norma ir faktors, kas ietekmē un nosaka sabiedrībā konkrētu ierasto praksi, kas var būt pozitīva un stiprināt tās identitāti un saliedētību vai var būt negatīva un potenciāli radīt kaitējumu. Tas ir arī sociālais uzvedības noteikums, un ir sagaidāms, ka kopienas locekļi to ievēros. Tas rada un uztur kolektīvu sociālā pienākuma izjūtu un gaidas, kas nosaka atsevišķu kopienas locekļu uzvedību, pat ja viņi personīgi nepiekrīt šai praksei. Piemēram, ja sievietes dzimumorgānu kropļošana ir sociālā norma, vecāki ir motivēti piekrist, ka tā tiek veikta viņu meitām, jo viņi redz, ka citi vecāki to dara, un uzskata, ka citi sagaida, ka viņi rīkosies tāpat. Ierasto normu vai praksi kopienu tīklos bieži saglabā citas sievietes, kuras jau ir izgājušas šādu procedūru un papildus iespaido jaunākas sievietes, lai tās rīkotos saskaņā ar praksi vai, izvairoties no tās, riskētu tikt izstumtas no sabiedrības un pakļautas aizspriedumiem. Šāda sociālā atstumšana var ietvert nozīmīga ekonomiskā un sociālā nodrošinājuma un sociālās mobilitātes zaudēšanu. Savukārt, ja personas uzvedas saskaņā ar sociālu normu, tās sagaida, ka tiks atalgotas, piemēram, iekļaujoties un saņemot uzslavas. Lai pārveidotu sociālās normas, kas ir kaitīgas prakses pamatā un attaisno to, ir jāapstrīd un jāmaina šādas gaidas.

58. Sociālās normas ir savstarpēji saistītas, kas nozīmē, ka kaitīgās prakses problēmu nevar risināt nošķirti, bet tas ir jādara plašākā kontekstā, balstoties uz vispusīgu izpratni par to, kā šī prakse ir saistīta ar citām kultūras un sociālajām normām un citu praksi. Tas norāda uz nepieciešamību pieņemt uz tiesībām balstītu pieeju, kuras pamatā ir atzīšana, ka tiesības ir nedalāmas un savstarpēji atkarīgas.

59. Galvenais izaicinājums, ar ko jāsaskaras, ir tas, ka kaitīga prakse var tikt uztverta kā labvēlīga cietušajām personām, cietušo personu ģimenes locekļiem un kopienai. Līdz ar to jebkura pieeja, kas vērsta tikai uz individuālām uzvedības izmaiņām, ir būtiski ierobežota. Tā vietā ir nepieciešama plaša un holistiska kolektīva vai uz kopienu balstīta pieeja. Veicot kulturāli sensitīvus intervences pasākumus, kas stiprina cilvēktiesības un ļauj praktizējošām kopienām kopīgi izpētīt un vienoties par alternatīviem veidiem, kā piepildīt savas vērtības un godāt vai svinēt tradīcijas, neradot kaitējumu sievietēm un bērniem un nepārkāpjot viņu cilvēktiesības, var sekmēt ilgtspējīgu un plaša mēroga kaitīgas prakses izskaušanu un jaunu sociālo noteikumu kopīgu pieņemšanu. Kolektīvas apņemšanās izmantot alternatīvu praksi publiskas izpausmes var palīdzēt nostiprināt tās ilgtspēju ilgtermiņā. Šajā ziņā izšķiroša nozīme kopienas līderu aktīvai iesaistei.

60. Komitejas iesaka konvenciju dalībvalstīm nodrošināt, ka visi pasākumi kaitīgas prakses pārtraukšanai un sociālo normu apstrīdēšanai un mainīšanai ir holistiski, uz kopienu balstīti un pamatoti uz tiesībām balstītā pieejā, kas ietver visu attiecīgo ieinteresēto pušu, it īpaši sievietes un meiteņu, aktīvu līdzdalību.

2. Sievietes un meiteņu iespējas

61. Dalībvalstīm ir pienākums apstrīdēt un mainīt patriarhālās ideoloģijas un struktūras, kas neļauj sievietēm un meitenēm pilnībā izmantot savas cilvēktiesības un brīvības. Lai meitenes un sievietes pārvarētu sociālo atstumtību un nabadzību, ar ko daudzas saskaras un kas palielina viņu neaizsargātību pret ekspluatāciju, kaitīgu praksi un citiem ar dzimumu saistītas vardarbības veidiem, viņām ir jābūt prasmēm un kompetencēm, kas nepieciešamas, lai aizstāvētu savas tiesības, tostarp pieņemt patstāvīgus un apzinātus lēmumus un izvēles attiecībā

uz savu dzīvi. Šajā kontekstā izglītība ir svarīgs līdzeklis, kas ļauj sievietēm un meitenēm pieprasīt savas tiesības.

62. Pastāv skaidra savstarpējā saistība starp meiteņu un sieviešu zemo izglītības līmeni un kaitīgas prakses izplatību. Konvenciju dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt vispārējas tiesības uz kvalitatīvu izglītību un radīt labvēlīgu vidi, kas ļauj meitenēm un sievietēm kļūt par pārmaiņu ierosinātājām (Bērnu tiesību konvencijas 28.–29. pants; Konvencijas par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu 10. pants). Tas nozīmē, ka jāparedz vispārēja, bezmaksas un obligāta uzņemšana pamatskolā un jānodrošina tās regulāra apmeklēšana, atturot no mācību pārtraukšanas, novēršot pastāvošo dzimumu nelīdztiesību un atbalstot piekļuvi visvairāk sociāli atstumtajām meitenēm, tostarp tām, kas dzīvo attālās un lauku kopienās. Pildot pienākumus, jāpievērš uzmanība tam, lai skolas un to apkārtnē būtu drošas, piemērotas meitenēm un veicinātu viņu optimālus sasniegumus.

63. Pamatizglītības un vidējās izglītības iegūšana nodrošina meitenēm īstermiņa un ilgtermiņa ieguvumus, veicinot bērnu laulību un pusaudžu grūtniecības novēršanu un zemāku zīdaiņu un māšu mirstības un saslimstības līmeni, labāk sagatavojot sievietes un meitenes, lai tās spētu pieprasīt savas tiesības uz brīvību no vardarbības un palielinātu viņu iespējas efektīvi piedalīties visās dzīves jomās. Komitejas konsekvēnti mudina dalībvalstis veikt pasākumus, lai veicinātu uzņemšanu skolā un vidējās izglītības iegūšanas turpināšanu, tostarp nodrošinot, lai skolēni pabeidz pamatskolu, atceļot mācību maksu gan par pamatskolas, gan vidusskolas izglītību, veicinot vienlīdzīgu piekļuvi vidējai izglītībai, ieskaitot tehniski profesionālās izglītības iespējas un iespējas apsvēršanu vidējo izglītību noteikt par obligātu. Pusaudžu meiteņu tiesības turpināt mācības grūtniecības laikā un pēc tās var nodrošināt, ieviešot nediskriminējošu atgriešanās politiku.

64. Meitenēm, kuras nemācās skolā, neformālā izglītība bieži vien ir vienīgais ceļš uz mācīšanos, kam jānodrošina pamatizglītība un dzīves prasmju apgūšana. Tā ir formālās izglītības alternatīva tiem, kas nav pabeiguši pamatskolu vai vidusskolu, un to var arī padarīt pieejamu ar radio programmu un citu plašsaziņas līdzekļu, tostarp digitālo plašsaziņas līdzekļu, starpniecību.

65. Sievietēm un meitenēm ir iespēja veidot savus ekonomiskos aktīvus, apgūstot iztikas pelnīšanas un uzņēmējdarbības iemaņas, un viņas var gūt labumu no programmām, kas piedāvā ekonomisku stimulu laulību atlikšanai līdz 18 gadu vecumam, piemēram, stipendijām, mikrokredītu programmām vai uzkrājmodeļiem (Konvencijas par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu 11. un 13. pants; Bērnu tiesību konvencijas 28. pants). Papildu izpratnes veicināšanas programmas ir būtiskas, lai informētu par sieviešu tiesībām strādāt ārpus mājas un apstrīdēt tabu par sievietēm un darbu.

66. Vēl viens veids, kā veicināt sieviešu un meiteņu iespēju palielināšanu, ir viņu sociālo vērtību veidošana. To var veicināt, izveidojot drošas vietas, kur meitenes un sievietes var sazināties ar vienaudžiem, mentoriem, skolotājiem un kopienas līderiem un izpausties, izteikties, pastāstīt savas vēlmes un bažas un piedalīties to lēmumu pieņemšanā, kas ietekmē viņu dzīvi. Tas viņām var palīdzēt attīstīt pašcieņu un ticību saviem spēkiem, komunikācijas, sarunu un problēmu risināšanas prasmes un izpratni par savām tiesībām, un tas var būt īpaši svarīgi meitenēm, kas ir migrantes. Ņemot vērā, ka tradicionāli vīrieši ir ieņēmuši ar varu un ietekmi saistītus amatus visos līmeņos, viņu iesaistīšanās ir izšķiroša, lai nodrošinātu, ka bērniem un sievietēm ir viņu ģimeņu, kopienu, pilsoniskās sabiedrības un politikas veidotāju atbalsts un apņemšanās.

67. Bērnība, vēlākais – agrīns pusaudža vecums –, ir īstais laiks, kad palīdzēt gan meitenēm, gan zēniem un mudināt viņus mainīt uz dzimumu balstītu attieksmi un pieņemt pozitīvākas lomas un uzvedības formas mājās, skolā un plašākā sabiedrībā. Tas nozīmē rosināt ar viņiem diskusijas par sociālajām normām, attieksmi un gaidām, kas saistītas ar tradicionālo sievišķību un vīrišķību, kā arī ar stereotipiskām lomām, kas saistītas ar bioloģisko un sociālo dzimumu, un sadarboties ar viņiem, lai atbalstītu personiskās un sociālās pārmaiņas, kuru mērķis ir novērst dzimumu nevienlīdzību un veicināt izglītības, it īpaši meiteņu izglītības, novērtēšanas nozīmi, cenšoties izskaust kaitīgu praksi, kas sevišķi ietekmē meitenes pusaudžu vecumā un pirms tā.

68. Sievietēm un pusaudzēm, kas ir pakļautas kaitīgai praksei vai tās riskam, pastāv būtisks risks viņu seksuālajai un reprodūktīvajai veselībai, it īpaši apstākļos, kad viņām, pieņemot lēmumus par šādiem jautājumiem, jau ir šķēršļi, kas ir saistīti ar pietiekamas informācijas un pakalpojumu, tostarp pusaudžiem piemērotu pakalpojumu, trūkumu. Tāpēc jāpievērš īpaša uzmanība, lai nodrošinātu, ka sievietēm un pusaudžiem ir pieejama pareiza informācija par seksuālo un reprodūktīvo veselību un tiesībām, par kaitīgas prakses ietekmi, kā arī par piekļuvi atbilstošiem un konfidencialiem pakalpojumiem. Vecumam atbilstoša izglītība, kas ietver zinātniski pamatotu informāciju par seksuālo un reprodūktīvo veselību, veicina meiteņu un sieviešu iespējas pieņemt apzinātus lēmumus un pieprasīt savas tiesības. Šajā nolūkā veselības aprūpes sniedzējiem un skolotājiem, kam ir atbilstošas zināšanas, izpratne un prasmes, ir izšķiroša nozīme informācijas nodošanā, kaitīgas prakses novēršanā un no šādas prakses cietušo personu vai šādas prakses īstenošanas riskam pakļauto sieviešu un meiteņu identificēšanā un palīdzības sniegšanā.

69. Komitejas iesaka konvenciju dalībvalstīm:

- a) nodrošināt meitenēm piemērotu vispārēju, bezmaksas un obligātu pamatizglītību, tostarp attālos un lauku rajonos, apsvērt iespēju noteikt vidējo izglītību par obligātu, vienlaikus nodrošinot ekonomiskus stimulus grūtniecēm un pusaudzēm, kas jau ir mātes, pabeigt vidusskolu un izveidot nediskriminējošu atgriešanās politiku;
- b) nodrošināt meitenēm un sievietēm izglītības un ekonomiskās iespējas drošā un labvēlīgā vidē, kur viņas var attīstīt savu pašcieņu, izpratni par savām tiesībām un saziņas, sarunu un problēmu risināšanas prasmes;
- c) izglītības programmā iekļaut informāciju par cilvēktiesībām, tostarp sieviešu un bērnu tiesībām, dzimumu līdztiesību un pašizpratni, kā arī palīdzēt novērst dzimumu stereotipus un veicināt nediskriminējošu vidi;
- d) nodrošināt, lai skolas sniedz vecumam atbilstošu informāciju par seksuālo un reprodūktīvo veselību un tiesībām, tostarp par dzimumu attiecībām un atbildīgu dzimumuzvedību, HIV inficēšanās novēršanu, uzturu un aizsardzību pret vardarbību un kaitīgu praksi;
- e) nodrošināt piekļuvi neformālās izglītības programmām meitenēm, kas pametušas formālo izglītību vai kas nekad nav bijušas uzņemtas skolā un ir neizglītotas, un uzraudzīt šo programmu kvalitāti;
- f) iesaistīt vīriešus un zēnus labvēlīgas vides izveidē, kas atbalsta sieviešu un meiteņu iespējas.

3. Spēju attīstība visos līmeņos

70. Viena no primārajām problēmām kaitīgas prakses izskaušanā ir saistīta ar attiecīgo speciālistu, tostarp ierindas speciālistu, izpratnes vai spēju trūkumu atbilstoši saprast un identificēt kaitīgas prakses incidentus vai riskus un reaģēt uz tiem. Visaptverošai, holistiskai un efektīvai spēju veidošanas pieejai jātiecas iesaistīt ietekmīgus līderus, piemēram, tradicionālos

un reliģiskos līderus, un pēc iespējas vairāk attiecīgu speciālistu grupas, tostarp veselības, izglītības un sociālos darbiniekus, patvēruma meklētāju un imigrācijas iestādes, policiju, prokurus, tiesnešus un politiķus visos līmeņos. Viņiem jāsniedz pareiza informācija par praksi un piemērojamām cilvēktiesību normām un standartiem, lai veicinātu izmaiņas viņu grupas un plašākas sabiedrības attieksmē un uzvedības formās.

71. Ja pastāv alternatīvi strīdu izšķiršanas mehānismi vai tradicionālās tiesvedības sistēmas, par to pārvaldību atbildīgajām personām jāorganizē mācības par cilvēktiesībām un kaitīgu praksi. Turklāt policijas darbiniekiem, prokuroriem, tiesnešiem un citām tiesībsardzības amatpersonām nepieciešamas mācības par jaunu vai pastāvošu tiesību aktu īstenošanu, ar ko kriminalizēta kaitīga prakse, lai pārliecinātos, ka viņi ir informēti par sieviešu un bērnu tiesībām un ar iejūtību izturas pret cietušo personu neaizsargāto statusu.

72. Dalībvalstīs, kurās kaitīgas prakses izplatība galvenokārt attiecas tikai uz imigrantu kopienām, veselības aprūpes pakalpojumu sniedzējiem, skolotājiem un bērnu aprūpes speciālistiem, sociālajiem darbiniekiem, policistiem, migrācijas jomas amatpersonām un tieslietu nozarē strādājošajiem jāattīsta prasmes un jāapgūst mācības par to, kā identificēt meitenes un sievietes, kas ir pakļautas vai kam ir risks tikt pakļautām kaitīgai praksei, un kādus pasākumus var veikt un jāveic, lai viņas aizsargātu.

73. Komitejas iesaka konvenciju dalībvalstīm:

- a) **sniegt visiem attiecīgajiem ierindas speciālistiem informāciju par kaitīgu praksi un piemērojamām cilvēktiesību normām un standartiem un nodrošināt viņiem atbilstošas mācības, lai novērstu un identificētu kaitīgu praksi, kā arī reaģētu uz to, tostarp mazinātu negatīvo ietekmi uz cietušajām personām un palīdzētu šīm personām piekļūt tiesiskās aizsardzības līdzekļiem un attiecīgiem pakalpojumiem;**
- b) **nodrošināt mācības personām, kas iesaistītas alternatīvajā strīdu izšķiršanā un darbojas tradicionālajās tiesvedības sistēmās, lai atbilstošā veidā piemērotu galvenos cilvēktiesību principus, jo īpaši attiecībā uz bērna interesēm un bērnu līdzdalību administratīvās lietās un tiesvedībā;**
- c) **nodrošināt visu tiesībsardzības iestāžu, tostarp tiesu iestāžu, darbinieku mācības par jauniem un spēkā esošiem tiesību aktiem, kas aizliedz kaitīgu praksi, un nodrošināt, ka viņi ir informēti par sieviešu un bērnu tiesībām un savu lomu noziegumu izdarītāju saukšanā pie atbildības un no kaitīgas prakses cietušo personu aizsardzībā;**
- d) **ieviest specializētas informatīvas un mācību programmas tiem veselības aprūpes pakalpojumu sniedzējiem, kas strādā ar imigrantu kopienām, lai viņi pievērstos unikālajām veselības aprūpes vajadzībām bērniem un sievietēm, kurām ir veikta sieviešu dzimumorgānu sakropļošana vai kuras bijušas pakļautas citai kaitīgai praksei, kā arī nodrošināt specializētas mācības arī bērnu sociālo pakalpojumu jomas speciālistiem un speciālistiem, kas sniedz pakalpojumus saistībā ar sieviešu tiesībām, kā arī izglītības, policijas un tieslietu, politikas un plašsaziņas līdzekļu nozares darbiniekiem, kas strādā ar meitenēm un sievietēm migrantēm.**

4. Izpratnes veicināšana, sociālais dialogs un apņemšanās izpausmes

74. Lai apstrīdētu sociokulturālās normas un attieksmi, kas ir kaitīgas prakses pamatā, ieskaitot varas struktūras, kurās dominē vīrieši, uz bioloģisko un sociālo dzimumu balstītu diskrimināciju un vecuma hierarhiju, abas komitejas regulāri iesaka dalībvalstīm veikt visaptverošas sabiedrības informēšanas un izpratnes veicināšanas kampaņas, kas ir kaitīgas prakses ilgtermiņa

izskaušanas stratēģijas daļa.

75. Izpratnes veicināšanas pasākumos jāietver precīza informācija no uzticamiem avotiem par šādas prakses nodarīto kaitējumu un pārliecinoši iemesli, kāpēc tā jāizskauž. Šajā ziņā masu informācijas līdzekļiem var būt svarīga funkcija jaunas domāšanas nodrošināšanā, it īpaši sniedzot sievietēm un bērniem pieeju informācijai un materiāliem, kas ir paredzēti viņu sociālās un morālās labklājības, kā arī fiziskās un garīgās veselības veicināšanai saskaņā ar abām konvencijām, kuras palīdz viņus aizsargāt no kaitīgas prakses.

76. Izpratnes veicināšanas kampaņu uzsākšana var sniegt iespēju uzsākt publiskas apspriešanas par kaitīgu praksi, lai kopīgi izpētītu alternatīvas, kas nerada kaitējumu vai nepārkāpj sieviešu un bērnu cilvēktiesības, un panāktu vienošanos, ka sociālās normas, kas ir kaitīgas prakses pamatā un uztur to, var un vajag mainīt. Kolektīvs kopienas lepnums, nosakot un pieņemot jaunus veidus, kā piepildīt savas pamatvērtības, nodrošinās tādu jaunu sociālo normu uzturēšanas apņemšanos un ilgtspēju, kas nerada kaitējumu vai nepārkāpj cilvēktiesības.

77. Visefektīvākie pasākumi ir iekļaujoši pasākumi, kuros iesaistās attiecīgās ieinteresētās puses visos līmeņos, it īpaši meitenes un sievietes no skartajām kopienām, kā arī zēni un vīrieši. Turklāt šiem pasākumiem nepieciešama vietējo līderu aktīva līdzdalība un atbalsts, tostarp piešķirot atbilstošus resursus. Partnerattiecību ar attiecīgajām ieinteresētajām pusēm, institūcijām, organizācijām un sociālajiem tīkliem (reliģiskajiem un tradicionālajiem līderiem, praktizējošiem kopienas locekļiem un pilsonisko sabiedrību) nodibināšana vai jau esošo partnerattiecību stiprināšana var palīdzēt veidot saikni starp ieinteresētajām pusēm.

78. Jāapsver informācijas par pozitīvu pieredzi izplatīšana, kas sekoja kaitīgas prakses novēršanai vietējā vai diasporas kopienā vai citās praktizējošās kopienās no tā paša ģeogrāfiskā reģiona ar līdzīgu priekšvēsturi, kā arī jāapsver labas prakses apmaiņa, tostarp no citiem reģioniem. To var darīt vietējo, valsts vai reģionālo konferenču vai pasākumu, kopienas līderu apmeklējumu veidā vai izmantojot audiovizuālos rīkus. Turklāt izpratnes veicināšanas pasākumi ir rūpīgi jāplāno tā, lai tie precīzi atspoguļotu vietējo kontekstu, neizraisītu negatīvu reakciju vai neveicinātu aizspriedumus un/vai diskrimināciju pret cietušajām personām un/vai praktizējošajām kopienām.

79. Kopienas galvenie plašsaziņas līdzekļi var būt nozīmīgi partneri izpratnes veicināšanā un informēšanā par kaitīgas prakses izskaušanu, tostarp ar valdību kopīgās iniciatīvās rīkojot debates vai sarunu šovus, sagatavojot un rādot dokumentālās filmas un izstrādājot izglītības programmas radio un televīzijai. Arī internets un sociālie tīkli var būt vērtīgi instrumenti informācijas un diskusijas iespēju nodrošināšanai, savukārt mobilie tālruņi arvien vairāk tiek izmantoti ziņojumu nosūtīšanai un saziņai ar jebkura vecuma cilvēkiem. Kopienas plašsaziņas līdzekļi var būt noderīgs informācijas forums un dialogs, un tie var ietvert radio, ielu teātri, mūziku, mākslu, dzeju un leļļu teātri.

80. Dalībvalstīs, kurās ir spēkā un tiek īstenoti tiesību akti pret kaitīgu praksi, pastāv risks, ka praktizējošās kopienas slēpjas vai dodas uz ārvalstīm attiecīgās prakses īstenošanai. Dalībvalstīm, kurās ir šādas praktizējošās kopienas, jāatbalsta izpratnes veidošanas kampaņas par kaitīgo ietekmi uz cietušajām personām vai tiem, kas ir pakļauti šādam riskam, kā arī par pārkāpuma juridiskajām sekām, vienlaikus novēršot šo kopienu diskrimināciju un aizspriedumus pret tām. Tādēļ, lai veicinātu šādu kopienu sociālo integrāciju, ir attiecīgi jārīkojas.

81. Komitejas iesaka konvenciju dalībvalstīm:

- a) izstrādāt un pieņemt visaptverošas izpratnes veicināšanas programmas, lai apstrīdētu un mainītu kultūras un sociālo attieksmi, tradīcijas un paražas, kas ir pamatā tādām uzvedības formām, kas saglabā kaitīgu praksi;
- b) nodrošināt, ka izpratnes veicināšanas programmas sniedz pareizu informāciju un skaidru un vienotu vēstījumu no uzticamiem avotiem par kaitīgas prakses negatīvo ietekmi uz sievietēm, bērniem, it īpaši meitenēm, viņu ģimenēm un sabiedrību kopumā. Šādās programmās jāiekļauj sociālie tīkli, internets un kopienas saziņas un informācijas izplatīšanas rīki;
- c) veikt visus atbilstošos pasākumus, lai nodrošinātu, ka netiek saglabāti aizspriedumi un diskriminācija pret cietušajām personām un/vai praktizējošu imigrantu vai minoritāšu kopienām;
- d) nodrošināt, ka izpratnes veicināšanas programmās, kas paredzētas valsts iestādēm, tiek iesaistīti lēmumu pieņēmēji un visi attiecīgie programmās paredzētie darbinieki un galvenie speciālisti, kas strādā ar vietējo un valsts pārvaldi un valdības aģentūrām;
- e) nodrošināt, ka valsts iestāžu cilvēktiesību aizsardzības jautājumos darbinieki ir pilnībā informēti un ir īpaši vēriģi attiecībā uz kaitīgas prakses ietekmi uz cilvēktiesībām dalībvalstī un saņem atbalstu šīs prakses izskaušanas veicināšanai;
- f) uzsākt publiskas apspriešanas, lai novērstu kaitīgu praksi un veicinātu tās izskaušanu, pasākumu sagatavošanā un īstenošanā iesaistot visas attiecīgās ieinteresētās puses, tostarp vietējos līderus, praktizējošos kopienu locekļus, pamatorganizācijas un reliģiskās kopienas. Aktivitātēm jāapstiprina kopienu pozitīvie kultūras principi, kas atbilst cilvēktiesībām, un jāietver informācija par veiksmīgu izskaušanas pieredzi, ko agrāk veikušas praktizējošas kopienas ar līdzīgu pieredzi;
- g) izveidot vai stiprināt efektīvas partnerattiecības ar plašsaziņas līdzekļiem, lai atbalstītu izpratnes veicināšanas programmu īstenošanu un veicinātu publiskas apspriešanas, kā arī rosinātu tādu regulējošo mehānismu izveidi un ievērošanu, kas respektē personu privātumu.

D. Aizsardzības pasākumi un reaģēšanas pakalpojumi

82. Sievietēm un bērniem, kas cietuši no kaitīgas prakses, ir nepieciešami tūlītēji atbalsta pakalpojumi, tostarp medicīniskie, psiholoģiskie un juridiskie pakalpojumi. Vissteidzamākie un acīmredzamākie no tiem var būt neatliekamās medicīniskās palīdzības dienesti, ņemot vērā to, ka daži šeit aplūkotie kaitīgas prakses veidi ir saistīti ar ārkārtējas fiziskas vardarbības nodarīšanu un, lai ārstētu smagu ievainojumu vai novērstu nāvi, var būt nepieciešama medicīniska iejaukšanās. Cietušajām no sieviešu dzimumorgānu kropļošanas vai citas kaitīgas prakses var būt nepieciešama arī medicīniska ārstēšana vai ķirurģiska iejaukšanās, lai novērstu īstermiņa un ilgtermiņa fiziskās sekas. Vecmāšu, ārstu un citu kvalificētu dzemdību speciālistu sagatavošanas mācībās pirms darba uzsākšanas un kvalifikācijas celšanas mācībās jāiekļauj grūtniecības un dzemdību uzraudzība sievietēm vai meitenēm, kurām ir veikta sieviešu dzimumorgānu kropļošana.

83. Valsts aizsardzības sistēmām vai, ja tādu nav, tradicionālajām struktūrām jābūt bērniem piemērotām un dzimumu līdztiesības principam atbilstošām, kā arī to rīcībā jābūt pietiekamiem resursiem, lai sniegtu visus nepieciešamos aizsardzības pakalpojumus sievietēm un meitenēm, kuras ir pakļautas augstam vardarbības riskam, tostarp meitenēm, kas bēg, izvairoties no sieviešu dzimumorgānu kropļošanas, piespiedu laulības vai noziegumiem, kas izdarīti,

aizstāvēt tā dēvēto “godu”. Jāapsver tāda viegli iegaumējama bezmaksas diennakts palīdzības tālruņa izveidošana, kas ir pieejams un zināms visā valstī. Cietušajām personām jābūt pieejamiem piemērotiem drošības un aizsardzības pasākumiem, ieskaitot īpaši izveidotas pagaidu patvēruma vietas vai patvēruma vietās specializētus pakalpojumus no vardarbības cietušām personām. Ņemot vērā to, ka kaitīgas prakses īstenotājs bieži vien ir cietušās personas dzīvesbiedrs, ģimenes loceklis vai cietušās personas kopienas loceklis, aizsardzības dienestiem jāmēģina cietušās personas pārvietot ārpus viņu tiešās kopienas, ja ir iemesls uzskatīt, ka cietušās personas var nebūt drošībā. Jāizvairās no apmeklējumiem bez uzraudzības, it īpaši tad, ja jautājumu var uzskatīt par saistītu ar tā dēvēto “godu”. Jābūt pieejamam arī psihosociālajam atbalstam cietušo personu tūlītējās un ilgstošās psiholoģiskās traumas ārstēšanai, kas var ietvert posttraumatiskā stresa traucējumus, trauksmi un depresiju.

84. Ja sieviete vai meitene, kas tikusi pakļauta kaitīgai praksei vai kas atteikusies no to īstenošanas, pamet savu ģimeni vai kopienu, lai meklētu patvērumu, viņas lēmums par atgriešanos ir jāatbalsta ar atbilstošiem valsts aizsardzības mehānismiem. Palīdzot viņai izdarīt šādu brīvu un apzinātu izvēli, ir nepieciešami mehānismi, lai nodrošinātu viņas drošu atgriešanos un reintegrāciju, kas balstīta uz viņas interešu principu, tostarp izvairoties no atkārtotas kļūšanas par cietušo. Šādās situācijās nepieciešama rūpīga kontrole un uzraudzība, lai nodrošinātu cietušajām personām aizsardzību un iespēju īstermiņā un ilgtermiņā izmantot savas tiesības.

85. Cietušās personas, kas cenšas panākt taisnīgu noregulējumu saistībā ar savu tiesību pārkāpumiem kaitīgas prakses rezultātā, bieži saskaras ar aizspriedumiem, risku atkārtoti kļūt par cietušo, uzmākšanos un iespējamu izrēķināšanos. Tāpēc ir jāīsteno pasākumi, lai nodrošinātu meiteņu un sieviešu tiesību aizsardzību visā tiesvedības laikā saskaņā ar Konvencijas par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu 2. panta c) apakšpunktu un 15. panta 2. un 3. punktu un lai bērniem būtu iespēja efektīvi iesaistīties tiesvedībā, īstenojot savas tiesības tikt uzklautiem saskaņā ar Bērnu tiesību konvencijas 12. pantu.

86. Daudziem migrantiem ir nestabils ekonomiskais un juridiskais stāvoklis, kas palielina viņu neaizsargātību pret jebkuru vardarbību, ieskaitot kaitīgu praksi. Migrantiem sievietēm un migrantiem bērniem bieži vien nav tādu iespēju piekļūt atbilstošiem pakalpojumiem, kas līdzvērtīgas pilsoņu iespējām.

87. Komitejas iesaka konvenciju dalībvalstīm:

- a) nodrošināt aizsardzības dienestiem pilnvaras un atbilstošus resursus, lai sniegtu visus nepieciešamos preventīvos un aizsardzības pakalpojumus bērniem un sievietēm, kas ir cietuši no kaitīgas prakses vai kam ir liels risks tikt tai pakļautiem;
- b) izveidot bezmaksas diennakts uzticības tālruni, kurā strādā apmācīti konsultanti, lai cietušās personas varētu ziņot par potenciālajiem vai notikušajiem kaitīgas prakses īstenošanas gadījumiem, un norādīt, kādi pakalpojumi ir nepieciešami, sniedzot precīzu informāciju par kaitīgu praksi;
- c) izstrādāt un īstenot spēju attīstīšanas programmas tiesu amatpersonām, tostarp tiesu varas amatpersonām, juristiem, prokuroriem un visām attiecīgajām ieinteresētajām pusēm, par to aizsardzības lomu, par tiesību aktiem, kas aizliedz diskrimināciju, un par likumu piemērošanu dzimumu līdztiesības principam atbilstoši un vecumam piemērotā veidā saskaņā ar konvencijām;
- d) nodrošināt, lai bērniem, kas piedalās tiesvedības procesos, ir piekļuve atbilstošiem bērniem piemērotiem pakalpojumiem, lai aizsargātu viņu tiesības un drošību un ierobežotu procesa iespējamo negatīvo ietekmi. Aizsardzības pasākumi var ietvert

ierobežojumu attiecībā uz to, cik reižu cietušajai personai jāsniedz liecības un nepieprasot šai personai stāties noziedzīga nodarījuma izdarītāja vai izdarītāju priekšā. Citi pasākumi var ietvert aizbildņa *ad litem* iecelšanu (it īpaši, ja noziedzīga nodarījuma izdarītājs ir vecāks vai likumīgais aizbildnis) un nodrošināšanu, ka cietušajiem bērniem ir pieejama atbilstoša, bērniem piemērota informācija par procesu un viņi pilnībā saprot, ko gaidīt;

e) nodrošināt migrantēm sievietēm un migrantiem bērniem vienlīdzīgu piekļuvi pakalpojumiem neatkarīgi no viņu juridiskā statusa.

VII. Kopīgā vispārējā ieteikuma / vispārējā komentāra un ziņojumu izplatīšana un izmantošana

88. Dalībvalstīm ir plaši jāizplata šis kopīgais vispārējais ieteikums / vispārējais komentārs parlamentiem, valdībām un tiesu iestādēm gan valsts, gan vietējā līmenī. Tas arī jādara zināms bērniem un sievietēm, visiem attiecīgajiem speciālistiem un ieinteresētajām pusēm, tostarp personām, kas strādā bērnu labā un ar tiem (piem., tiesnešiem, advokātiem, policistiem un citām tiesībaizsardzības amatpersonām, skolotājiem, aizbildņiem, sociālajiem darbiniekiem, valsts vai privāto labklājības iestāžu darbiniekiem, patversmēm un veselības aprūpes pakalpojumu sniedzējiem) un pilsoniskajai sabiedrībai kopumā. Tas ir jātulko attiecīgajās valodās, kā arī jānodrošina bērniem piemērotas redakcijas un formāti, kas pieejami personām ar invaliditāti. Jārīko konferences, semināri, darbsemināri un citi pasākumi, lai apmainītos ar labu praksi attiecībā uz to, kā šo komentāru vislabāk īstenot. Tas jāiekļauj arī visu attiecīgo speciālistu mācībās pirms darba uzsākšanas un kvalifikācijas celšanas mācībās, un jānodrošina tā pieejamība visām valsts iestādēm cilvēktiesību aizsardzības jautājumos, sieviešu organizācijām un citām nevalstiskajām organizācijām cilvēktiesību aizsardzības jautājumos.

89. Saskaņā ar konvencijām sagatavotajos ziņojumos dalībvalstīm jāiekļauj informācija par tās attieksmes, paražu un sociālo normu veidu un apjomu, kas saglabā kaitīgu praksi, un par pasākumiem, kas norādīti šajā kopīgajā vispārējā ieteikumā / vispārējā komentārā, ko tās ir īstenojušas, kā arī to rezultātu.

IX. Līguma ratifikācija vai pievienošanās tam un atrunas

90. Dalībvalstis tiek mudinātas apstiprināt šādus dokumentus:

- a) Konvencijas par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu Fakultatīvo protokolu;
- b) Bērnu tiesību konvencijas Fakultatīvo protokolu par bērnu tirdzniecību, bērnu prostitūciju un bērnu pornogrāfiju;
- c) Bērnu tiesību konvencijas Fakultatīvo protokolu par bērnu iesaistīšanu bruņotos konfliktos;
- d) Bērnu tiesību konvencijas Fakultatīvo protokolu par saziņas procedūrām.

91. Dalībvalstīm jāpārskata un jāgroza vai jāatceļ jebkādas atrunas attiecībā uz Konvencijas par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu 2., 5. un 16. pantu vai to apakšpunktiem un Bērnu tiesību konvencijas 19. pantu un 24. panta 3. punktu. Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja uzskata, ka atrunas attiecībā uz šiem pantiem principā nav savietojamas ar konvenciju priekšmetu un mērķi, tādējādi ir nepieļaujamas saskaņā ar Konvencijas par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu 28. panta 2. punktu.